

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2018-5-1-3-12>

УДК 342.733: 378.14

Бахрушин Володимир

Реалізація засад студентоцентрованого підходу в законодавстві України про вищу освіту

Анотація

Протягом останніх років значно посилилася увага до розвитку студентоцентрованого навчання і викладання у вищій освіті. Це знайшло відображення у багатьох документах Європейського простору вищої освіти і стало поштовхом для запровадження відповідних норм в українському законодавстві. Паралельно відбувався і розвиток концепції освітнього лідерства, яке розглядається і як єдність лідерства в освіті, лідерства для освіти і лідерства освіти (Калашнікова, 2012). Студентоцентрований підхід є однією з важливих основ формування лідерського потенціалу як університетів і системи вищої освіти у цілому, так і майбутніх фахівців, які після закінчення навчання будуть працювати у самих різних сферах.

У статті здійснено аналіз еволюції норм українського законодавства з питань прав студентів і студентського самоврядування протягом останніх 30 років. Показано, що перші кроки у цьому напрямі зроблені ще на межі 1980-1990-х років. Але рух у напрямі посилення академічних свобод студентів, їх прав на вибір частини змісту освіти, самоврядування, участь в управлінні і прийнятті рішень був непослідовним та суперечливим. Багато норм, ухвалених ще на початку 1990-х років досі не імplementовані чи працюють лише в окремих закладах вищої освіти. Багато з цих норм досі негативно сприймаються значною частиною українських освітян, які не розуміють важливості змінювання ставлення до студентства для підвищення успішності і конкурентоздатності як системи вищої освіти України і конкретних університетів, так і держави у цілому. Ще декілька років тому зберігали чинність радянські норми, що передбачали участь комсомольських організацій у вирішенні студентських питань, а окремі застарілі радянські норми зберігаються в законодавстві і сьогодні. Ще більше таких норм у внутрішніх нормативних документах закладів вищої освіти. Тим часом Європейський простір вищої освіти продовжує розвивати методологію та інструменти студентоцентрованого підходу, розширювати права і можливості для студентів. Це негативно впливає на конкурентоспроможність української вищої освіти.

Ключові слова: Вища освіта, студентоцентрований підхід, лідерство, законодавство, академічна свобода, управління, студентське самоврядування

Вступ

В європейській вищій освіті студентоцентрований підхід у тих чи інших формах відомий практично з моменту її виникнення. Деякі з перших університетів, зокрема Болонський, створювали студенти, і саме студенти мали визначальний вплив на прийняття рішень, вирішення кадрових та інших питань, включно із призначенням ректора і запрошенням професорів (Long, 1994). У подальшому розвиток вищої освіти призвів до більшої збалансованості прав і обов'язків основних груп учасників освітнього процесу. Тим не менш, у багатьох європейських країнах і університетах ключові елементи студентоцентрованого підходу застосовувалися протягом багатьох сторіч і активно використовуються сьогодні.

Наведу лише два показових приклади залучення студентства до управління закладами вищої освіти.

У шотландському університеті University of St. Andrews (University of St. Andrews, 2018) вищим органом управління є університетський суд. З 1858 р. ректора, який очолює цей орган, обирають всі студенти університету (ніхто, крім студентів, участі у виборах не бере). Неформально ректор є також наставником студентів і допомагає їм вирішувати складні питання як всередині, так і поза межами університету у випадках, коли не спрацьовують звичайні механізми. Аналогічні процедури залучення студентів до управління використовують ще декілька найстаріших шотландських університетів.

Відповідно до Статуту Université de Strasbourg (Université de Strasbourg, 2016) одну із посад віце-президентів (на сьогодні це віце-президент з питань академічного життя) посідає студент. Віце-президенти виконують делеговані Президентом повноваження і за його поданням обираються Конгресом, що складається з ради директорів та академічної ради.

Останнім часом Європейський простір вищої освіти посилює увагу до повноцінної реалізації студентоцентрованого підходу у вищій освіті. Свідченням цього є важливі документи останнього часу, зокрема, Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти, Порядок денний Європейського Союзу для вищої освіти, Льовенське, Бухарестське та Паризьке комюніке міністрів освіти країн Європейського простору вищої освіти та інші.

У Льовенському комюніке (Leuven Communiqué, 2009) зверталася увага на важливість студентоцентрованого навчання і мобільності для допомоги студентам у розвитку компетентностей потрібних їм на ринку праці, що змінюється, і становленні їх як активних і відповідальних громадян. У Бухарестському комюніке (Bucharest Communiqué, 2012) йшлося про сприяння студентоцентрованому навчанню у вищій освіті, що характеризується інноваційними методами викладання через залучення студентів до власного навчання як активних учасників, а також про просування разом з інституціями, студентами та працівниками сприятливого і надихаючого робочого та навчального середовища.

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines, 2015) (ESG-2015) передбачають, що:

- забезпечення якості вищої освіти має враховувати потреби та очікування студентів;
- заклади вищої освіти повинні заохочувати студентів брати активну участь у розвитку освітнього процесу, а оцінювання студентів має відображати цей підхід;
- заклади вищої освіти мають забезпечувати адекватні та легкодоступні навчальні ресурси і підтримку студентів;
- заклади вищої освіти повинні гарантувати, що освітні програми відповідають потребам студентів;
- до процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти необхідно включати представників студентів.

Відповідно до Порядку денного Європейського Союзу для вищої освіти (COM(2017) 247 final, 2017):

- освітні програми і навчальні плани мають забезпечувати потреби студентів; зокрема, це стосується збільшення можливостей для вибору освітніх програм, у т.ч. дворічних та спрямованих на професійний розвиток, нових способів структурування освітніх траєкторій та викладання завдяки використанню нових технологій;
- варто залучати здобувачів до освітніх програм, спрямованих на підготовку до професій, де існує або прогнозується дефіцит кадрів;

- здобувачі вищої освіти незалежно від спеціальності мають набувати загальних навичок і ключових компетентностей, які забезпечуватимуть їх майбутню успішність;
- вища освіта повинна надавати студентам можливість набути навичок та досвіду через діяльність, що базується на реальних проблемах, включати навчання на основі роботи та, де це можливо, пропонувати міжнародну мобільність;
- добре організована волонтерська і громадська робота розглядаються як особливо ефективний шлях допомоги студентам у розвитку їх практичних навичок і досвіду; рекомендується надавати студентам кредити ЄКТС за таку діяльність.

У Паризькому комюніке (Paris Communiqué, 2018) Європейського простору вищої освіти зазначено, що:

- однією з основ Європейського простору вищої освіти є залучення студентів до управління у вищій освіті;
- важливим для досягнення цілей Європейського простору вищої освіти є подальший розвиток і повне впровадження студентоцентрованого навчання в контексті навчання протягом всього життя;
- студенти мають стикатися з дослідженнями або пов'язаною з дослідженнями діяльністю та інноваціями на всіх рівнях вищої освіти для розробки критичного і творчого світогляду, який надасть їм змогу відшукувати нові рішення для нових викликів.

Таким чином, студентоцентрований підхід розглядається в Європейському освітньому просторі не як самоціль, пільги чи поступки студентам, а як важливий фактор формування майбутніх лідерів для успішних і конкурентоспроможних громад, професійних спільнот, держав тощо. Україна поки значно відстає від європейських країн у питаннях законодавчого забезпечення і практичної реалізації студентоцентрованого підходу. Це зумовлено як історичними факторами, так і складнощами пострадянського перехідного періоду. Зокрема, нерозумінням ключовими стейкхолдерами його значення для забезпечення конкурентоздатності та розвитку конкретних університетів і вищої освіти України у цілому.

Методи дослідження

Методом дослідження у цій роботі був аналіз змін, які відбувалися протягом останніх 30 років в українському законодавстві.

Результати дослідження

У радянській системі вищої освіти застосування елементів студентоцентрованого підходу було скоріше виключенням, ніж правилом. Зокрема, можна згадати «систему фізтеху» (Капица, 1974) та можливість вільного вибору студентами тем курсових і дипломних робіт (не із стандартного переліку) в окремих закладах вищої освіти для окремих спеціальностей. Але типовим для середини 1980-х років було навчання студентів за єдиними (у межах спеціальності та органу управління) програмами і методиками. Певні невеликі ступені вільності були лише при виборі з обмеженого кола доступних підручників, конкретних практичних і лабораторних завдань й т. п. Але і ці можливості вибору стосувалися переважно викладачів чи закладів, а не студентів. Реформа вищої освіти, ініційована у середині 1980-х років, була спричинена недоліками радянської моделі, які на той час стали очевидні не тільки фахівцям з вищої освіти, але і багатьом представникам влади. Реформа, хоча і непослідовно та обмежено, передбачала запровадження деяких елементів студентоцентрованого підходу (Постановление, 1987). Зокрема, було заплановано диференціювати зміст і строки навчання залежно від характеру майбутньої професійної діяльності – технологічного, експлуатаційного,

управлінського, конструкторського, дослідницького. Заклади вищої освіти отримали право на власний розсуд використовувати до 15% навчального часу для оперативного реагування на розвиток науки і техніки та врахування потреб ринку праці. Для індивідуалізації навчання передбачалися значне підвищення ролі самостійної роботи студентів, застосування активних форм навчання, можливість надання індивідуальних навчальних планів з підвищеним строком навчання для студентів, які мали успіхи у науковій роботі, тощо. Але через суперечливість нових норм, спротив консервативної частини освітянської спільноти, наростання економічної і політичної кризи наприкінці 1980-х років та розпад СРСР більшість ідей цієї реформи не була реалізована.

Для України важливим кроком у розвитку студентоценованого підходу у вищій освіті стало прийняття в 1991 р. Закону про освіту (Закон, 1991). У контексті обговорюваного питання Закон передбачав врахування інтересів, покликань та здібностей громадян у вищій освіті (ст. 33). Також закріплювалися (ст. 46) права здобувачів освіти на:

- вибір індивідуальних програм;
- одержання направлення на навчання, стажування до інших закладів, у тому числі за кордон;
- доступ до інформації в усіх галузях знань;
- особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту тощо.

Не в останню чергу такі норми з'явилися під впливом активної частини студентства і як визнання його ролі у становленні незалежності України на початку 1990-х рр. Разом із тим Закон не передбачав існування окремих органів студентського самоврядування. Лише в редакції від 25.04.1996 р. з'явилася згадка про можливість створення органів громадського самоврядування, що можуть об'єднувати учасників навчально-виховного процесу (ст. 16).

Перша редакція Закону (від 23.05.1991 р.) поєднувала багато традиційних для радянської моделі елементів управління з романтичними уявленнями про майбутнє. Не дивно, що у наступному до неї було внесено багато змін, головним напрямом яких стало підвищення керованості системи освіти. На практиці це часто означало або пряме відновлення елементів радянської моделі, або створення інших інструментів управління, які тим не менш, цілком відповідали загальним принципам радянської системи державного управління. Це аж ніяк не сприяло розвитку студентоцентрованого підходу у вищій освіті, вихованню студентів як активних громадян і майбутніх лідерів нової держави. Деякі норми, зокрема, щодо індивідуальних програм і стажувань на практиці майже не були реалізовані.

У 1993 р. Міністерством освіти України було затверджено Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (Положення, 1993). Цей документ вперше передбачав створення індивідуальних навчальних планів студента, які мали складатися на підставі робочого навчального плану і включати крім нормативних обрані студентом навчальні дисципліни (п. 2.4). Це мало істотно збільшити зацікавленість і відповідальність студентів у формуванні власного змісту освіти. Положення також надавало змогу більшій індивідуалізації освітнього процесу. Зокрема, п. 3.7.1 передбачав, що індивідуальні навчальні заняття зі студентами «можуть охоплювати частину або повний обсяг занять з однієї або декількох навчальних дисциплін, а в окремих випадках – повний обсяг навчальних занять для конкретного освітнього або кваліфікаційного рівня». На практиці ці норми протягом понад 20 років дії Положення у переважній більшості закладів вищої освіти не були реалізовані. Значною мірою, це було зумовлено посиленням ізоляції закладів вищої освіти і системи освіти

у цілому від нестабільного ринку праці в умовах слабкої економіки. На відміну від зазначених вище положень, не було проблем із виконанням норми п. 3.10.2, за якою на самостійну роботу студента відводилося від 1/3 до 2/3 загального навчального часу з кожної дисципліни. Але багато університетів мали істотні складності зі змістовим наповненням самостійної роботи. Часто цю норму використовували лише як привід для скорочення аудиторного навантаження і, відповідно, фонду заробітної плати викладачів.

У Положенні «Про державний вищий заклад освіти» (Положення, 1996), яке було затверджено Кабінетом Міністрів України Постановою від 5 вересня 1996 р. № 1074, з'явилася згадка про органи студентського самоврядування закладу вищої освіти (п. 49–57). Відповідно до нього, метою діяльності студентського самоврядування мало бути забезпечення виконання студентами своїх обов'язків та захисту їх прав, а також сприяння гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у студентів навичок майбутніх організаторів, керівників. Конкретні питання, що належать до компетенції органів студентського самоврядування, мали погоджуватися з керівником закладу.

Перша редакція (від 17.01.2002 р.) прийнятого у 2002 р. Закону України «Про вищу освіту» (Закон, 2002) не передбачала суттєвих змін у законодавчих засадах студентоцентрованого підходу. Переважно були закріплені і дещо впорядковані та уточнені норми, які вже існували раніше в підзаконних нормативних документах. Зокрема, підтверджено право студентів обирати навчальні дисципліни за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом (ст. 54).

Разом із тим, Закон передав повноваження із затвердження Положення про студентське самоврядування (про органи студентського самоврядування) від загальних зборів (конференції студентів) до вищого колегіального органу громадського самоврядування – загальних зборів (конференції) трудового колективу (ст. 37). Це можна вважати певним кроком назад. Втім, з іншого боку, Закон встановив квоту представництва студентів у цьому органі. Забезпечення виконання студентами своїх обов'язків з першого пункту мети студентського самоврядування перемістили до одного з основних завдань (ст. 38), що стало відображенням поступової зміни громадської думки стосовно пасивної ролі студентів у системі вищої освіти. Крім того, було передбачено, що в державних і комунальних закладах вищої освіти, частка студентів, прийнятих на навчання за державним замовленням, має становити не менше 51% від загальної кількості студентів, прийнятих на перший курс (ч. 4 ст. 23). Але Закон ніяк не впливав на загальний обсяг державного замовлення. Тому на практиці в умовах демографічного підйому ця норма, скоріше обмежувала можливості вступу до популярних закладів на навчання за кошти фізичних осіб, ніж сприяла збільшенню можливості вчитися за бюджетні кошти для потенційних студентів.

Суттєве розширення повноважень студентського самоврядування відбулося у редакції Закону від 10.02.2010 р. (Закон, 2010). Зокрема, до ст. 38 було внесено норми про обов'язкове погодження з органами студентського самоврядування рішень керівника з низки актуальних для студентів питань, а також про фінансування закладом вищої освіти студентського самоврядування в обсязі не менше 0,5 відсотка коштів спеціального фонду. З цих коштів не менше 30% мали використовуватися на підтримку наукової діяльності осіб, які навчаються у закладі. Щоправда на практиці норма про фінансування студентського самоврядування і сьогодні використовується далеко не у всіх закладах вищої освіти. Частково це пов'язано зі статусом бюджетної установи, який має переважна більшість цих закладів. До ст. 34 було внесено норму про квоту студентів у вченій раді, що надало їм більше можливостей впливати

на зміст освіти і організацію освітнього процесу. Із Закону було повністю вилучено згадку про забезпечення виконання студентами своїх обов'язків, як одне із завдань органів студентського самоврядування. У сукупності нові норми позбавили органи студентського самоврядування статусу «помічників адміністрації» і стали важливим кроком до створення реального самоврядування, що є необхідною умовою формування майбутніх лідерів під час здобуття вищої освіти.

Значним етапом у запровадженні студентоцентрованого навчання стало прийняття у 2014 р. нового Закону України «Про вищу освіту» (Закон, 2014). Він суттєво розширив право студентів на вибір навчальних дисциплін – не менше 25% (ст. 62) замість 10%, що встановлювалися до того стандартами освіти. Важливою новацією стала норма про представництво студентів не тільки в органах управління закладу вищої освіти, але і в Національному агентстві із забезпечення якості вищої освіти – органі, уповноваженому на реалізацію державної політики у відповідній сфері, та його галузевих експертних радах (ст. 17, 19, 21). До основних завдань закладів вищої освіти зараховано «створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів» (п. 26.1.6).

Закон розширив права студентів та інших осіб, що навчаються. Зокрема, вони отримали право на навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох закладах вищої освіти, право на участь у формуванні індивідуального навчального плану (ст. 62). Було посилено норми щодо забезпечення права студентів на академічну мобільність (ст. 1, 46, 62, 74, 75). Передбачено можливість створення спільних освітніх програм декількома закладами, у т. ч. за участю наукових установ та іноземних закладів вищої освіти (ст. 5, 7, 36, 75). Скасовано поняття нормативного строку навчання, що дає змогу гнучкіше вирішувати питання навчального навантаження студентів з урахуванням їх особистих потреб і можливостей, у тому числі фінансових.

Разом із тим, до закону було внесено норму про право керівника закладу вищої освіти створювати студентську раду як дорадчий орган (ч. 1 ст. 39), що створює плутанину і проблеми для практичної реалізації права студентів створювати інші за статусом студентські ради як органи студентського самоврядування (ч. 4 ст. 40). Закон передбачив право реєстрації органів студентського самоврядування як громадських організацій (ч. 4 ст. 40). Але ця норма виявилася суперечливою через істотні розбіжності в регулюванні окремих питань (членство, формування керівних органів та ін.) Законами України «Про громадські об'єднання» та «Про вищу освіту».

Закон не вніс принципових змін до повноважень і порядку формування органів студентського самоврядування. Але додав норму про заборону втручання адміністрації в діяльність органів студентського самоврядування (ч. 8 ст. 40). Практика її застосування свідчить, що в багатьох закладах вищої освіти за інерцією таке втручання має місце і сьогодні. З іншого боку, виконання деяких інших норм Закону прямо чи непрямо передбачає необхідність втручання адміністрації з окремих питань (фінансування, забезпечення діяльності органів самоврядування тощо). У новому Законі вилучено вимогу про виділення не менше 30% фінансування студентського самоврядування на підтримку наукової діяльності студентів, оскільки з'явилася окрема стаття, що встановлює рамкові вимоги стосовно діяльності наукових товариств студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених (ст. 41) і передбачає окреме фінансування на ці потреби. Також у контексті загальної політики відкритості Закон запровадив публічну звітність органів студентського самоврядування про використання коштів та виконання кошторисів. Суттєвим недоліком чинного Закону, як і

попередніх норм законодавства, є змішування питань залучення студентів до управління і прийняття рішень у закладах вищої освіти з питаннями власне студентського самоврядування.

Ще одним суттєвим кроком у законодавчому забезпеченні студентоцентрованого навчання став прийнятий у 2017 р. новий Закон України «Про освіту» (Закон, 2017), яким було внесено і низку важливих змін до Закону «Про вищу освіту». Зокрема, більш чітко сформульовані вимоги щодо забезпечення прав студентів на вибір дисциплін та участь у розробці індивідуального навчального плану (ст. 10, 46, 63). Також Закон «Про освіту» передбачив можливість визнання у системі формальної освіти результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (ч. 5, ст. 8), що значно розширює можливості студентів у формуванні змісту своєї освіти. Здобувачі освіти отримали право на «індивідуальну освітню траєкторію, яке може бути реалізовано, зокрема, через вільний вибір видів, форм і темпу здобуття освіти, закладів освіти і запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання» (ч. 1 ст. 53). Втім, всі ці новели потребують закріплення у внутрішніх документах закладів вищої освіти, а частково і в підзаконних нормативних документах Кабінету Міністрів України та МОН.

Висновки

Студентоцентрований підхід у вищій освіті є важливим інструментом формування майбутніх лідерів для успішного суспільства. Незважаючи на суттєве посилення в останні роки законодавчих підстав для його реалізації у вищій освіті, поки залишається багато істотних проблем, які потребують вирішення і на рівні законодавства, і на рівні закладів вищої освіти. Серед проблем законодавства варто зазначити необхідність:

- імплементації норм ESG-2015 до Закону України «Про вищу освіту»;
- узгодження законодавства з ключовими вимогами та напрямками розвитку Європейського простору вищої освіти, зокрема, стосовно залучення студентів до управління і прийняття рішень;
- наближення якості та змісту освіти до вимог ринку праці та потреб здобувачів освіти, у т.ч. шляхом наповнення реальним змістом короткого циклу вищої освіти, створення сприятливих умов для реалізації закладами вищої освіти міждисциплінарних та спільних освітніх програм, практичного застосування дуальної, дистанційної та змішаних форм здобуття вищої освіти;
- розробки порядку визнання у системі вищої освіти результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті;
- оновлення Порядку відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення здобувачів вищої освіти, яке б враховувало право на індивідуальну освітню траєкторію та скасування поняття нормативного строку навчання;
- усунення законодавчих колізій і невизначеностей з питань студентського самоврядування, посилення ролі органів самоврядування та студентських організацій як важливого інструменту формування лідерського потенціалу суспільства і держави.

Бібліографічні посилання:

- Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки «Про освіту»* (Редакція від 23.05.1991). Отримано з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523>.
- Закон України «Про вищу освіту»* (Редакція від 17.01.2002). Отримано з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/ed20020117>.

- Закон України «Про вищу освіту». (Редакція від 10.02.2010). Отримано з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/ed20100210>.
- Закон України «Про вищу освіту» (Редакція від 01.07.2014). Отримано з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701>.
- Закон України «Про освіту» (2017). Отримано з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Калашнікова, С. (2012). Концепція лідерства в управлінні освітніми системами. *Освітологія*, 1, 106–112.
- Капица, П. Л. (1974) Профессор и студент. *Эксперимент. Теория. Практика*. Москва: Наука, 133–138.
- Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» (1993). Затверджено Наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. N 161. Отримано з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>.
- Положення «Про державний вищий заклад освіти» (1996). Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 5 вересня 1996 р. N 1074. Отримано з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-п>.
- О мерах по коренному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве (1987). Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. От 13 марта 1987 г. N 325. Получено с <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12092.htm>.
- Bucharest Communiqué (2012). *Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area*. Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2012_Bucharest/67/3/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf.
- COM(2017) 247 final. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a renewed EU agenda for higher education*. Brussels, 30.5.2017. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/he-com-2017-247_en.pdf
- Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade*. Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2009_Leuven_Louvain-la-Neuve/06/1/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf.
- Long, R. T. (1994). A University Built by the Invisible Hand. *Proceedings of FNF Forums*, 1(3). Retrieved from <http://praxeology.net/libertariannation/a/f13l3.html>
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (2015)*. K.: CS Ltd., 32 p. Retrieved from http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.
- Paris Communiqué* (2018). Paris, May 25th 2018. Retrieved from <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communiqué/EHEAParis2018-Communiqué-final.pdf>.
- Université de Strasbourg* (2016). Statuts de l'Université de Strasbourg. https://www.unistra.fr/fileadmin/upload/unistra/universite/fonctionnement/Les_statuts/Statuts_Unistra_JANVIER_2016.pdf.
- University of St. Andrews* (2018). The Rector. Retrieved from <https://www.st-andrews.ac.uk/about/governance/key-officials/rector>.

References:

- Zakon Ukrainskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliky «Pro osvitu» [Law on Education]*. (Redaktsiia vid 23.05.1991). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19910523> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine On Higer Education]*. (Redaktsiia vid 17.01.2002). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/ed20020117> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine On Higer Education]*. (Redaktsiia vid 10.02.2010). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/ed20100210> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Law of Ukraine On Higer Education]*. (Redaktsiia vid 01.07.2014). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/ed20140701> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine On Education] (2017)*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
- Kalashnikova, S. (2012). Kontseptsiia liderstva v upravlinni osvitimy systemamy [The Concept of Leadership in the Management of Educational Systems]. *Osvitohiia*, 1, 106–112 (in Ukrainian).
- Kapytsa, P. L. (1974) Professor y student [Professor and student]. *Эксперимент. Теория. Практика [Experiment. Theory. Practice]*. Moskva: Nauka, 133–138 (in Russian).
- Polozhennia «Pro orhanizatsiiu navchalnoho protsesu u vyshchykh navchalnykh zakladakh» [Regulation «On the organization of educational process in higher educational establishments»]* (1993). Zatverdzheno Nakazom Ministerstva osvity Ukrainy vid 2 chervnia 1993 r. N 161. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93> (in Ukrainian)..
- Polozhennia «Pro derzhavnyi vyshchyi zaklad osvity» [Regulation «About the state higher educational establishments »]* (1996). Zatverdzheno Postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5 veresnia 1996 r. N 1074. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1074-96-n>. (in Ukrainian).
- O merakh po korennomu uluchshenyiu kachestva podhotovky y yspolzovanyia spetsyalystov s vysshym obrazovanyem v narodnom khoziaistve [On measures to fundamentally improve the training quality and engagement of specialists who hold higher education in the national economy]* (1987). Postanovlenye TsK KPSS y Soveta Mynystrov SSSR. Ot 13 marta 1987 h. N 325. Retrieved from <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data02/tex12092.htm> (in Ukrainian).
- Bucharest Communiqué (2012). Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area*. Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/2012_Bucharest/67/3/Bucharest_Communique_2012_610673.pdf.
- COM(2017) 247 final. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a renewed EU agenda for higher education*. Brussels, 30.5.2017. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/he-com-2017-247_en.pdf
- Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. The Bologna Process 2020 - The European Higher Education Area in the new decade*. Retrieved from <http://www.ehea.info>

/media.ehea.info/file/2009_Leuven_Louvain-la-Neuve/06/1/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf.

Long, R. T. (1994). A University Built by the Invisible Hand. *Proceedings of FNF Forums*, 1(3). Retrieved from <http://praxeology.net/libertariannation/a/f13l3.html>

Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). K.: CS Ltd., 32 p. Retrieved from http://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

Paris Communiqué (2018). Paris, May 25th 2018. Retrieved from <http://www.ehea2018.paris/Data/ElFinder/s2/Communiqued/EHEAParis2018-Communiqued-final.pdf>.

Université de Strasbourg (2016). Statuts de l'Université de Strasbourg. https://www.unistra.fr/fileadmin/upload/unistra/universite/fonctionnement/Les_statuts/Statuts_Unistra_JANVIER_2016.pdf.

University of St. Andrews (2018). The Rector. Retrieved from <https://www.st-andrews.ac.uk/about/governance/key-officials/rector>.

Bakhrushyn Volodymyr

Enforcement of student-centered approach in the Ukrainian legislation on higher education

Abstract

The focus on the development of student-centered learning and teaching in higher education has increased considerably in the course of the recent years. This has been reflected in many documents of the European Higher Education Area and become an impetus for the establishment of relevant norms in Ukrainian legislation. The development of the concept of educational leadership simultaneously took place, which is seen as the unity of leadership in education, leadership for education and leadership of education (S. Kalashnikova, 2012). Student-centered approach is one of the important bases for forming leadership potential both for universities and the higher education system as a whole, as well as for future specialists who will work in a wide range of fields after their graduation.

The evolution of the norms of Ukrainian legislation for the rights of students and student self-government during the last 30 years is analyzed in the article. The first steps in this direction are shown to be made at the turn of the 1980-1990s. However, the movement towards strengthening the academic freedoms of students, their right to choose a part of the content of education, self-government, participation in governance and decision-making process was inconsistent and contradictory. Many of the norms adopted in the early 1990s have not been implemented yet or only they are embedded in the appropriate institutions of higher education. Many of these norms are still negatively perceived by a significant part of Ukrainian educators who do not understand the importance of changing the attitude towards students to improve their success and competitiveness as a system of higher education in Ukraine and particular universities as well as the entire state. Several years ago, the Soviet norms that included the participation of the Komsomol organizations in solving student issues remained valid, and certain Soviet norms remained to be in force today. There is a greater number of such norms in the internal normative documents of institutions of higher education. Meanwhile, the European Higher Education Area continues to develop the methodology and tools of the student-centered approach, to expand the

rights and opportunities for students. This negatively affects the competitiveness of Ukrainian higher education.

Key words: higher education, student-centered approach, leadership, legislation, academic freedom, governance, student self-government.

Інформація про автора:

Бахрушин Володимир

- Доктор фізико-математичних наук, професор
- Україна
- Запорізький національний технічний університет, професор
- ORCID id 0000-0003-3771-5256
- E-mail: vladimir.bakhrushin@gmail.com

Bakhrushyn Volodymyr

- Doctor of Physics and Mathematics, Profesor
- Ukraine
- Zaporozhye National Technical University, Profesor